

укр. *Тут Оук засміявся, а Батшеба всміхнулася (тепер вона майже ніколи не сміялася), й наймити стали прощатися.*

в) асоціативний спосіб зв'язку.

Реченнева ВК може не мати формально виражених засобів включення в ОР, і зв'язок із ЗСК здійснюється через осмислення ситуації спілкування, як, наприклад, у такому реченні:

англ. *The assemblage – belonging to that class of society which casts its thoughts into the form of feeling, and its feelings into the form of commotion – set to work with a remarkable confusion of purpose.*

укр. *Це збіговисько людей, що належали до того класу, який висловлює свої думки за допомогою почуттів, а почуття проявляє сум'яттям, вже поривалося щось робити, але нічого не тямало.*

Основною стилістичною функцією ВК є створення двоплановості розповіді, експресивне “розрихлення” мови, яке полягає у членуванні висловлення. Вставлення вклинюються у речення, порушуючи синтагматичні зв'язки, вимагають відповідного інтонуювання, а отже, привертають увагу читача.

Пунктуаційне оформлення ВК модифікує інтонуювання всієї структури речення, сприяє виразності і передає комунікативно-прагматичні наміри автора.

Розглянуті приклади реченневих ВК свідчать про їх кореляцію із семантикою, структурним членуванням і формальною організацією основного речення. Структурно й семантично реченнєві ВК не виходять за межі ОР, вони розширюють його зміст. Причому ступінь семантичного зв'язку з ОР залежить від способу включення ВК в основне речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галайбіда О. В. (2008). Функціональні характеристики вставлених конструкцій. Наукові записки, 10(1), 161-166.
2. Шаймиев В. А. (1981). Роль вставных предикативных единиц в семантической организации текста. Функционирование синтаксических категорий текста, Р. 81-88.
3. Collins English Dictionary (2006). (8th ed.). HarperCollins Publishers, 1984 p.

*Джерсіх Олена
Вінниця*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «СМЕРТЬ» У НІМЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Робота присвячена дослідженню мовної репрезентації концепту «Смерть» у німецькій лінгвокультурі. Художній дискурс воєнної прози з погляду на притаманну йому «антропоцентричність» кваліфіковано як контекст реалізації досліджуваного концепту.

Актуальність роботи зумовлена відсутністю комплексних досліджень концепту «смерть», який відноситься до базових концептів національних концептосфер, а також зацікавленістю у пізнанні ментальності у культурі кожного народу, що є предметом вивчення провідних напрямів сучасного мовознавства –

когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. Концепт СМЕРТЬ посідає чільне місце в когнітивно-мовній картині світу через універсальність і значущість не тільки для окремої людини, певної нації, а й для усього людства. Як один з основних концептів, концепт «смерть», з одного боку, є універсальними, тобто є онтологічно релевантними для людства, та має екзистенціальну значущість для кожної людини, з іншого боку, вони відображає етноспецифіку сприйняття певними народами та культурами, оскільки у культурі кожного народу виявляється специфічне ставлення до феномену смерті та його ролі у зображенні навколишньої дійсності.

Об'єктом цієї роботи є концепт «Смерть», досліджений на матеріалі німецької мови, **предметом** – особливості вербалізації цього концепту у німецькій мовній картині світу на матеріалі лексикографічних джерел та літературних творів Е.М. Ремарка. **Мета** дослідження – окреслити та проаналізувати ядро номінативного поля та зону найближчої периферії вербалізаторів концепту «Смерть».

Вслід за І.А. Стерніним та З.Д. Поповою ми розуміємо концепт як «дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини та являє собою результат когнітивної діяльності особистості та суспільства» (Попова, Стернин, 2007, с. 24).

Концепт характеризується певною структурою, та для дослідження концептів доцільно побудувати номінативне поле, яке охоплює різноманітні мовні засоби: лексичні, фразеологічні, пареміологічні та інші.

Для побудови ядра номінативного поля, до якого належать лексеми, що характеризуються стилістичною нейтральністю, узагальненістю та високим рівнем розповсюдженості у використанні носіями мови, необхідно виділити ключову лексему досліджуваного концепту. Ядро концепту «Смерть» у німецькій лінгвокультурі утворюють наступні синонімічні та однокореневі лексичні одиниці: нім. *der Tod* «смерть», *das Sterben* «вмирання», *der Tote* «мертвець», *tot* «мертвий», *der Verstorbene* «померла людина», *tödlich* «смертельний», *sterben* «вмирати». Вищевказані лексеми репрезентують інваріативне значення – «процес припинення життєдіяльності та перехід зі стану буття до стану небуття», причому найбільш вживана одиниця *sterben* «помирати» може позначати процес смерті як природний, так і неприродний перехід зі стану буття до небуття. В контексті ця одиниця збагачується новими додатковими семантичними компонентами та набуває певного більш конкретного значення.

Окрім лексем, які входять до ядра номінативного поля, виділяють також периферійні компоненти, які виокремлюються шляхом аналізу контекстів або сполучуваності лексем, які вербалізують концепт у мові.

До способів встановлення периферійних компонентів номінативного поля відносять: аналіз художніх та публіцистичних текстів, побудову лексико-фразеологічного, дериваційного, пареміологічного полів.

Зона найближчої периферії вербалізаторів концепту «Смерть», які мають у своєму семантичному складі додатковий компонент «причина та обставини смерті», представлена такими субполями, як «Природна смерть» та «Неприродна смерть».

1. Мікрополе, об'єднане спільною семою «природна смерть», де суб'єктами виступають люди, рослини або тварини, вербалізується у таких лексемах, як нім.

sterben «помирати», *vergehen* «помирати (висок.)», *verröcheln* «віддати останній подих», *hinschwinden* «повільно вмирати», *davongehen* «вмирати (евф.)».

Warum nehme ich dich nicht in meine Arme, und wir **sterben**. (Remarque, 1929, с. 185)

Чого я не можу тебе обійняти і разом із тобою **померти!**

2. Мікрополе з семою «неприродна смерть» включає в себе декілька окремих груп:

2.1 Група зі спільною семою «вбивство», де суб'єкт та об'єкт неприродної смерті не співпадають, представлена у мові лексемами *würgen* «душити», *erstechen* «заколоти, зарізати», *töten* «вбивати».

Es ist der erste Mensch, den ich mit meinen Händen **getötet** habe, den ich genau sehen kann, dessen Sterben mein Werk ist. (Remarque, 1929, с. 220)

Це перша людина, що її я **вбив** власними руками, і тепер я мушу дивитись, як вона помирає, помирає через мене.

Dieser Sterbende hat die Stunden für sich, er hat ein unsichtbares Messer, mit dem er mich **ersticht**: die Zeit und meine Gedanken. (Remarque, 1929, с. 220)

Він помирає, та кожна година стала його спільником, він має невидимий ніж і ним **убиває** мене: то час і мої думки.

2.2 Група лексем, які мають у своєму складі компонент «самогубство», позначають умисне позбавлення самого себе життєдіяльності та перехід до стану небуття: *sich umbringen* «позбавити себе життя», *Hand an sich legen* «накласти на себе руки».

Vielleicht hat er **Selbstmord** begangen, vielleicht ist er geflohen, vielleicht ist er getötet worden.

Можливо він вчинив **самогубство**, можливо втік, а може його вбили.

2.3 Група лексем, об'єднана семою «загибель на війні однієї людини», репрезентує як вбивство на війні ворогом, так і загибель на війні з власної необачності: *erschießen* «застрелити», *niederknallen* «пристрелити», *auf eine Mine laufen* «підірватися на розтяжці».

Weil er nichts sah und wild vor Schmerzen war, nutzte er keine Deckung aus, so daß er von drüben **abgeschossen** wurde, ehe jemand herankam, um ihn zu holen. (Remarque, 1929, с. 17–18)

Тепер, сліпий, збожеволівши від дикого болю, він уже не ховався, і з того боку його зразу ж **підстрелили**, перш ніж ми встигли його підібрати.

2.4 До групи «масова загибель на війні» увійшли лексичні одиниці, що позначають одночасну смерть від кількох до тисяч осіб в результаті участі у бойових діях: *sich verbluten* «нести великі втрати (про війська)», *ausbluten* «нести великі втрати (про війська)», *Verluste erleiden* «зазнати втрат».

Englische Artillerie, die ständig auf unsere Stellung trommelte, so dass wir starke **Verluste** hatten und nur mit achtzig Mann zurückkamen. (Remarque, 1929, с. 8)

Англійці так довго обстрілювали нашу позицію з артилерії, що ми зазнали великих **вtrat** і з нашої роти вернулося назад тільки вісімдесят душ.

2.5 Група лексем з компонентом «смертельна загроза» містить вказівку на небезпеки, які загрожують життю людини, починаючи від інфекцій та закінчуючи загрозами на війні.

Am Horizont hängen hellbestrahlte gelbe Fesselballons und die weißen Wölkchen der **Flakgeschosse**. (Remarque, 1929, с. 14-15)

На обрії висять яскраво освітлені жовті аеростати й білі хмаринки від пострілів **зеніток**.

2.6 Група лексем зі спільною семою «героїчна смерть на полі бою» безпосередньо пов'язані з веденням бойових дій та вшануванням солдат, які віддали своє життя за Батьківщину: *fallen* «пасти, загинути», *auf dem Schlachtfeld bleiben* «залишитись навіки на полі бою».

Sonderbarerweise war Behm einer der ersten, die **fielen**. (Remarque, 1929, с. 17)

Сталося так, що Бем **пав** один із перших.

3. До групи «ставлення до смерті» увійшли, перш за все, одиниці зі значенням різноманітних почуттів від тривоги, жаху до надії, сподівань.

Während sie noch schrieb und redeten, sahen wir Lazarette und Sterbende; – während sie den Dienst am Staate als das Größte bezeichneten, wußten wir bereits, daß die **Todesangst** stärker ist. (Remarque, 1929, с. 18)

Поки вони й далі писали та виголошували промови, ми бачили лазарети й тих, що там помирали; поки нас запевняли, що служити державі — найвищий обов'язок людини, ми вже переконалися: **страх смерті** дужчий за все.

4. До групи «Посмертні ритуали» відносять поховання, похоронна відправа та інші християнські обряди.

Ich bin gerade auf Wache, als er **beerdigt** wird. (Remarque, 1929, с. 195).

Я саме стою на варті, коли його **ховують**.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

У німецькій лінгвокультурі ядро концепту «Смерть» утворюють такі лексеми, як нім. *der Tod* «смерть», *das Sterben* «вмирання», *der Tote* «мертвець», *tot* «мертвий», *der Verstorbene* «померла людина», *tödlich* «смертельний», *sterben* «вмирати». До зони найближчої периферії відносять субполя «Природна смерть», «Ставлення до смерті», «Посмертні ритуали» та «Неприродна смерть», останнє з яких, у свою чергу, поділяється на 6 груп: «Вбивство», «Самогубство», «Загибель на війні однієї людини», «Масова загибель на війні», «Смертельна загроза», «Героїчна смерть на полі бою».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попова, З.Д., Стернин, А.И. (2007) Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: «Восток – Запад». 226 с.

2. Duden, Das Fremdwörterbuch. 7. Auflage. Mannheim, 2001. URL: <http://www.duden.de/>.

3. Remarque, E. M. (1929). Im Westen Nichts Neues. Im Propyläen-Verlag, Berlin. 303 S.